



*Derleme Makalesi | Review Article*

*Geliş tarihi | Received: 10.10.2023*

*Kabul tarihi | Accepted: 20.12.2023*

*Yayın tarihi | Published: 25.02.2024*

**Əlisəfdər Hüseynov**

<https://orcid.org/0009-0004-8752-4188>

*Doctor of Philosophy, National Defense University Scientific Research Institute, Azerbaijan, alisaftar29@gmail.com*

*Atf Künyesi | Citation Info*

Sharify, A. J. (2024). Qəhrəmanlıq Fəlsəfəsi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (1), 163-170.

## **Qəhrəmanlıq Fəlsəfəsi**

### **Xülasə**

*Qəhrəmanlıq – igidlik, müstəsna qoçaqlıq, rəşadət, cəsurluq deməkdir. Qəhrəmanlıq, mərdlik – Vətənə məhəbbət kimi ülvi hiss və duyğulardan güc alır, lakin belə yenilməz daxili enerji daşıyan, seçilmiş şəxslərin eyni dərəcədə enerjiyə malik şərlə, xəyanətlə üzləşməsi ehtimalı həmişə gündəlikdədir. Xəyanət qara kabus kimi həmişə qəhrəmanlığın başı üstündə fırlanır. (Babəkin, Qazan xanın, Beyrəyin taleyi). Xəyanətin qurbanına çevrilmək üçün ali duyğulara inamın aludəçilik həddinə çatmasına imkan verilməməli, şərin mövcudluğu faktı, onun gücü qəbul olunmalıdır. Məqalədə bu məsələlər Azərbaycan bədii kinosu kontekstində elmi-nəzəri baxımdan nəzərdən keçirilmişdir.*

**Açar Sözlər:** *Qəhrəmanlıq, Mərdlik, Vətən*

## **Heroic Philosophy**

### **Abstract**

*Heroism means bravery, exceptional bravery, bravery, bravery. Heroism, valor - love for the motherland draws power from sublime feelings and emotions, but the probability that chosen persons who carry such invincible inner energy will face evil and betrayal with the same energy is always a daily occurrence. Betrayal always hovers over heroism like a black nightmare. (The fate of Babek, Kazan Khan, Beyrey). In order to become a victim of betrayal, trust in higher emotions should not be allowed to reach the limit of addiction, the fact of the existence of evil, its power should be accepted. In the article, these issues are discussed scientifically and theoretically in the context of Azerbaijani art cinema.*

**Keywords:** *Heroism, Courage, Homeland*

## Giriş

Qəhrəmanlığın mənəvi-psixoloji aspektləri ilə bağlı süjetlərə müasir audiovizual sənətlər sistemində tez-tez müraciət olunur ki, bu da təbiiyədir. Çünki gənc nəslin mənəvi və hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsində xalqın qəhrəmanlıq ruhu, döyüş əzmi, yadelli işğalçılara qarşı mübarizəsi kimi mövzular həmişə aktualdır. Bu mənada Azərbaycan xalqının uzaq və yaxın keçmişdə məruz qaldığı təhdidlərə, işğallara qarşı mənəvi reaksiyasını əks etdirən filmləri ayrıca araşdırmağa ehtiyac var. Bu məqalədə filmlərimizdə qəhrəmanlıq fəlsəfəsinin bəzi psixoloji məqamlarını təhlil etməyə çalışmışıq

### 1.Qəhrəmanlıq

Döyüş, savaşı məkanından film çəkmək sahəsində Azərbaycan kinematoqrafçılarının o qədər də zəngin təcrübəsi yoxdur. Bunu milli kinematoqrafiyamızın nöqsanları sırasına yazmaq ən azı ona görə mümkündür ki, müharibə reallıqlarını bu müharibənin savaşı meydanlarında qəhrəmanlıqlar göstərən həmyerlilərimizdən heç olmasa birinin mövqeyindən, duyğu, düşüncə prizmasından göstərmək kinomuza hər halda başucalığı gətirərdi. Əlbəttə, bu vəziyyəti doğuran obyektiv səbəbləri də yaddan çıxarmaq olmaz. Məsələ burasındadır ki, sovetlər dönəmində müharibə haqqında tutumlu ekran əsəri yaratmaq külli miqdarda vəsait tələb edirdi və keçmiş SSRİ məkanında milli kinostudiyaların, o cümlədən “Azərbaycanfilm”in bu vəsaiti əldə etməsi son dərəcə müşkül idi. Problemi doğuran amillər sırasında məsələnin mənəvi tərəfi ilə bağlı qısqanclıq faktoru da xüsusilə seçilir. Heç kimə sirt deyil ki, keçmiş Sovetlər birliyində müharibə mövzusu guya bu müharibənin taleyində həlledici rol oynayan və istinniy patriotluğu öz boyuna əbədi olaraq biçdirən ruslar tərəfindən inhisara alınmışdı. Böyük ailənin digər nümayəndələri belə filmlərdə qəhrəmanlıq etməyi, düşməne qalib gəlməyi bacaran və bu xüsusda başqalarına dərs verən böyük qardaşın böyür-başına hərlənib yalnız ələkçinin qıl verəni, ən yaxşı halda isə əsl qəhrəmanlara yardımçı ola bilərdi. Belə olan Azərbaycan kinematoqrafçılarının özlərində qətiyyət taparaq II Dünya müharibəsinin iki azərbaycanlı qəhrəmanı – əfsanəvi partizan M. Hüseynzadə və general H. Aslanov haqqında ayrı-ayrılıqda iki tammetrajlı bədii film çəkmələrinə sevinməyə bilmirsən. Hərçənd bu sevinc ən yaxşı halda ancaq təskinlik xarakteri daşıyır. Lakin sovet dönəminin ideoloji yasaqlarına, qadağalarına baxmayaraq, kino xadimlərimiz müxtəlif illərdə yadelli işğalçılara qarşı mübarizə mövzusu ekranlarımıza gətirməyə özlərində cəsarət tapmış, həmin mövzunun bu və ya digər aspektlərini əks etdirən “Dədə Qorqud”, “Koroğlu”, “Uzaq Sahillərdə”, “Babək” kimi filmlər yaratmışlar. Azadlıq mücadiləsinin, milli özünü təsdiqin ideoloji prinsiplərini, qəhrəmanlıq, vətənpərvərlik, eləcə də bu dəyərlərlə əks qütbədə dayanan xəyanət, qorxaqlıq hisslərinin

baxımından “Dədə Qorqud” və “Babək” filmləri daha çox diqqəti cəlb edir. Təkcə ona görə yox ki, bu filmlərdə epik təhkiyə tərzini problemə geniş miqyaslı baxış üçün yaxşı imkanlar verir. Həm də ona görə ki, hər iki filmin yaradıcıları yersiz pafos və patetikadan yan keçərək, qəhrəmanlıq, düşmənə nifrət motivlərini mümkün qədər əyani detal və real həyatı boyalarla əks etdirməyə çalışmış, bu mənəvi dəyərlərin təntənəsini şərtləndirən amillərlə yanaşı, mürəkkəb və ziddiyyətli məqamlarına da diqqət yetirmişlər.

Adi insandan qəhrəmanlığın Beyrək, Qazan xan, Babək zirvəsinə yüksəlişin mənəvi-psixoloji şərtlərini hər iki filmə milli düşüncə və davranış tərzinin sabit atributları kimi təqdim olunub. Qazan xan cəmiyyətdəki ali mövqeyə birdən-birə, sifarişlə qalxmayıb, o, icmanın başçısı, yenilməz sərkərdəsi olmaq haqqını öz iradəsi, səriştəsi və ağılı ilə qazanıb. Qazan xanın həyat fəlsəfəsi, fikir və düşüncələrinin düzəni də bütünlüklə kişiliyin, qəhrəmanlığın halal haqq kimi qazanılmasına inam ruhunda köklənib. Elə buna görə də oğlu Turalın məclisdə hamını ayaqlayıb layiq olmadığı yuxarı başa keçməsinə dözmür, onu danlayır, tənbeh edir. Həmin səhnədə ata ilə oğul arasında gedən mükəllimə qəhrəmanlıq anlayışına iki müxtəlif yanaşmanın mahiyyətini əks etdirməsi baxımından maraqlıdır. Atasının danlağına “baş kəsmək, qan tökmək qəhrəmanlıqdır” – deyər cavab verən Turalın bu sualla qorxaqlığa, fərsizliyə haqq qazandırmaq istədiyini düşünmək sadələşmələr olardı. Bu sözlərlə o, əslində bir qədər başqa – şairanə, mənəvi-humanist qəhrəmanlıq modelini təklif edir, baş kəsməklə deyil, insanların böyük ürəyi, ülvi duyğuları zəminində pərvəriş tapan harmoniya arzularını. Əsir düşərkən göstərdiyi mətanət və dözümlü zahirən qəhrəmana bənzəməyən Turalın öz içində nə dərəcədə böyük bir mənəvi güc gəzdirdiyinə tutarlı sübutdur. Lakin xəyanət, rəzalət, satqınlıq, paxıllıq var olan yerdə Turalın qəhrəmanlıq konsepsiyası ifrat dərəcədə humanist və romantik bir şairin utopik illüziyalarından uzağa getmir. Xəyanəti, rəzaləti yalnız qılıncın gücü ilə, zor ilə, qan tökməklə susdurmaq olar (və lazımdır). Elə Turalın öz aqibəti də bu fikrin təsdiqinə xidmət edir. Xain Alp Aruzun boynunu vurmağa əli qalxmayan Tural dərhal aman verdiyi Şərin xəyanətinə tuş gəlir. Aruzun arxadan atdığı ox onun kürəyinə sancılmaqla yanaşı, qəhrəmanlıq haqqında şəxsi fəlsəfəsinin harmoniyasını da pozur. Qəhrəmanlıq həm də Şərə mənəvi cəhətdən qalib gəlməkdir. Öz-özlüyündə cəlbedici təsir bağışlayan bu fikir filmə Turalın ifadə etdiyi mövqedən öz təsdiqini tapa bilmir. Çünki bir əlində çiçək dəstəsi tutan Turalın heç olmasa, o biri əlində qılınc tutması tarixi zərurət idi. “Dədə Qorqud” filminin digər qəhrəmanı – Beyrək də sözün müəyyən mənasında Turalın aqibətini yaşayan obrazdır. Turalın faciəsi onun ifrat humanizmində, duyğu və hisslərinin şairanə coşğunluğundadırsa, Beyrək qəhrəmanlıq, cəngavərlik

etiketinə fanatik sədaqətin qurbanına çevrilir. Yalın əllə vəhşi şiri boğub öldürməyə gücü, qüvvəsi çatan Beyrək, Yalincıq kimi miskin, rəzil və qorxaq bir varlıq üzərində mənəvi qələbə çaldığını düşündüyünə görə meydanı kürəyindən ölümcül yara alan uğursuz bahadır kimi tərək edir. Əsil qəhrəmanlara xoş olan ağayana davranış, basdığına aman vermək, onu bağışlamaq mədəniyyəti, düşməne mərhəmət hissi həddini aşıb sadələvh humanizmə çevrildə Beyrəyin faciəsi danılmazdır.

“Dədə Qorqud” filmində qəhrəmanlıq fəlsəfəsinin dərinə işlənməsi, türkdilli xalqların həmrəyliyi ideyası türk dünyasında böyük əks-səda doğurmuş, onun haq-qında müxtəlif mətbuat orqanlarında müsbət fikirlər söylənmişdir. Məsələn, Türkiyədə çıxan “Yeni düşüncə” qəzetinin 8 iyul 1975-ci il tarixli nömrəsində Niyazi Yıldırım Gəncosmanoğlu imzası ilə çap olunmuş “Dədə Qorqud” məqaləsində deyilirdi: “Türk kultur tarixinin ən böyük və dəyərlı əsəri olan “Dədə Qorqud”un filmə alınıb televiziya ilə göstərilməsi böyük bir sənət və kəltür hadisəsiydi. Bu əsərin Azərbaycanda yaradılması maddi tərəfdən əhəmiyyəti olduđu kimi, mənəvi yəndən də ayrıca bir əhəmiyyəti vardı. Azərbaycan dəmir pərdə arasındakı bir türk yurdu olmasına baxmayaraq, orada milli kəltürə bizdən daha artıq və ciddi ölçülərlə xidmət edildiyi gözdən qaçmamalıdır. Bu əsərin filmə alınması, ekrana gətirilməsi azərbaycanlı qardaşlarımız üçün istiqlal dərəcəsinə mənəvi həzz vermiş bir ha-disəydi” (Gəncosmanoğlu, 1975). Milli kinomuzda azad Azərbaycan ideyası birmənəli şəkildə ilk dəfə “Babək” filmində əks etdirilmişdir. İşğalçı dövlətin bayrağının atın dırnaqları altında parça-parça edildiyini göstərən kadrlar filmin mövzu və problematikasının qəhrəmanlıq pafosuna ən yaxşı illüstrasiyadır. 20 ildən çox Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda qılınç çalmış Babəkin ömür yolu filmdə geniş zaman kontekstində - onun “tuluqda zeytun yağı satan kişinin oğlu” olduđu vaxtdan işğəncə ilə öldürüldüyü ana qədər izlənilədiyindən tarixi şəxsiyyət kimi Babəkin zəfər və faciəsinin obyektiv mənərəsi gözlərimiz qarşısında kifayət qədər canlanır. Babək süjetə milli birlik, həmrəylik ideyasının carçısı, dəliqanlı, çılğın gənc kimi daxil olur. O, rəhbərlik etdiyi icmada məhz birliyə nail olduğuna, orduda vahid komandanlıq prinsipini bərqərar etdiyinə görə kamil sərkərdə kimi yetişir, yaratdığı canfədailər ordusu ilə parlaq qələbələr qazanır. Lakin bu filmə də baş qəhrəman tarix meydanını mütləq qalib kimi tərək edə bilmir. Nə üçün? Ona görə ki, işğalçı ordunun komandanı Afşin sərkərdəlik qabiliyyətinə, taktiki istedadına görə Babəkdən üstün idi? Suala birmənəli cavab vermək çətinədir. Hər halda Babəkin çox təhlükəli, hiyləgər, çevik bir rəqiblə qarşılaşdığını etiraf etməliyik. Babək, Afşinin xilafətə qarşı gizli və birgə mübarizə aparmaq barədə təklifini öz idealına uyğun gəlmədiyinə görə rədd edir (“Mən 20 il xilafətə qarşı ona görə mübarizə aparmamışam ki, İran taxtında bir müqəvva əyləşsin”), lakin “bu

zəhərli ilanın başını gəzmək” üçün birmənalı çağırışlarından yan keçərək çevik hərbi-siyasi manevrlər də edə bilmir. Afşin isə, əksinə, sərkərdə Babəkə qalib gəlməzdən öncə bir insan olaraq onun zəif damarını axtarır, səbrini sınağa çəkir. Başqa sözlə, Afşin təkcə “40 il qul kimi yaşamaqdansa, 1 gün azad yaşamaq yaxşıdır” – deyərək hayqıran sərkərdə Babəkə qarşı yox, həm də fərsiz oğul ağrısını yaşayan, ailəsində ikitirəlik yaranan, bir şəxsiyyət kimi ikilənən Babəkə qarşı döyüşür. Nə qədər paradoksal təsir bağışlasa da, rəhbərlik etdiyi icmada birliyə nail olan Babək öz ailəsi daxilində bunu təmin edə bilmir. O, azadlıq idealını minlərlə insanın mənəvi sərvətinə çevirərək, onlardan canfədailər ordusu yaradır, amma doğma oğlu Buğdaya miskin və qorxaq varlıq kimi nifrət edir. Bu mənada Buğday ağrısı Babəkin süqutunda Səhl Sumbatın xəyanətindən az rol oynamır, - desək yanılmırıq. Babəkin özünə daha inamlı olması, səsinin daha gur eşidilməsi üçün oğlu Buğday ən azı “gündə yüz dəfə ölən qorxaq” olmamalı idi. Babəkin daxili tarazlığının pozulmasında onun eşq-məhəbbət, ailə sərgüzəştləri də az rol oynamır. Vaxtilə könlünü qırdığı Pərvini saraya gətirdikdən sonra o, sanki bir şəxsiyyət kimi ikiləşir, iki qadın arasında başlayan açıq və gizli rəqabətin obyektinə çevrilir. Birinci arvadı Zərincinin dediyi sözlər (“Onu yəni Babəki – Ə.H.) mən şan-şöhrətə çatdırdım, mən...”) qəhrəmanlıq fəlsəfəsindən bixəbər, azadlıq yanğısının nə olduğunu bilməyən bir qadının mənəvi cılızlığını əks etdirməklə yanaşı, həm də bu cür adamlarla bir yol gedən qəhrəmanlara ibrət dərəsi kimi mənalanır.

Əlbəttə, adları çəkilən filmlərdə obrazların belə həyatı, realist boyalarla təqdimi onların bədii dəyərini qətiyyənlə azaltmır. Bədii obraz o vaxt sevilir, yadda qalır ki, onun xarakterini, daxili aləmini səciyyələndirən keyfiyyətlər əsərdə mümkün qədər qabarıq və kompleks şəkildə əks etdirilsin. “Dədə Qorqud” və “Babək” filmlərində bədii yaradıcılığın bu mühüm tələbinə əməl olduğundan əsas obrazlar gözlərimiz qarşısında yalnız hansısa ideyasının, fikrin daşıyıcısı kimi yox, həm də düşünən insanlar kimi canlanırlar. Bu isə onların əməllərinə, ideyalarına inamı daha da artırır.

Azərbaycan kinematografiyasında ən savaşı, davalı film heç şübhəsiz ki, rejissor T. Tağızadənin 1958-ci ildə çəkdiyi “Uzaq sahillərdə” filmidir. Film Sovet İttifaqı Qəhrəmanı M. Hüseynzadənin Adriatik dənizi sahillərində göstərdiyi qəhrəmanlıqlardan bəhs edir. Faşist həbs düşərgələrinə düşdüyünə görə bir vaxtlar M. Hüseynzadənin təmiz adını ləkələməyə, xidmətlərini heçə endirib onu xalq düşməni elan etməyə göstərilən cəhdlər fonunda bu filmin meydana gəlməyi təqdirəlayiq və lazımlı idi. Üstəlik müharibənin başa çatmasından cəmi 13 il sonra meydana gələn “Uzaq sahillərdə” o dövrdə müharibə mövzusunda çəkilmiş digər filmlərlə müqayisədə heç də pis

təsir bağışlamırdı. Filmdə ekran həllinə, səliqəli montaj quruluşuna görə maraq doğuran epizodlar da yox deyil. Aktyor Nodar Şaşıkoğlu öz qəhrəmanının xarakterini dolğun boyalarla canlandırmaq üçün az zəhmət çəkməmişdir. Nəhayət, bəstəkar Qara Qarayevin film üçün bəstələdiyi musiqi parçalarının ekran təhkiyəsində oynadığı önəmli funksiyanı da qeyd etməmək olmaz. Ancaq bütün bu məziyyətlərinə baxmayaraq filmdə onun bədii-estetik dəyərinə xələl gətirən kəm-kəsirlər də yox deyil Hərbə aid situasiyaların, məqamların təsvirində rejissorun sadələşməsi, mövzuya o qədər də dərinlən bələd olmaması özünü açıq-aşkar biruzə verir. Məsələn, alman zabiti geyimində Triestə kəşfiyyata gedən M.Hüseynzadənin şəhərin gediş-gəlişli küçələrinin birində özünün anfas və profildən çəkilmiş şəkilləri ilə müşayiət olunan və təhlükəli partizan kimi başına mükafat vəd edən elan lövhəsinin qarşısında dayanıb dəqiqələrlə öz şəkillərinə tamaşa etməsi hər halda kəşfiyyatçı sayıqlığına, istedadına dəlalət etmir. Yaxud onun az qala bir bölük alman motosikletçisinin təqibindən qurtarıb dağlara qalxmasını əks etdirən epizodların reallıq dərəcəsi çox aşağıdır. Lakin bütün bu kəm-kəsirlərə baxmayaraq bu film II Dünya müharibəsinin azərbaycanlı qəhrəmanlarının bədii ekran obrazını yaratmaq sahəsində ilk cəhd kimi milli kinematoqrafiyamızda müəyyən yer tutur. “Gəncləri qəhrəmanlığa. “Vətəni sevməyə çağırın bu ekran əsəri 1959-cu ildə Kiyevdə keçirilən Ümumittifaq kinofestivalında xüsusi prizə layiq götölmüşdür.” (Nərimanoğlu, 2010).

Hamıya məlumdur ki, Azərbaycan 1988-ci ildən öz havadarlarına arxalanan Ermənistan respublikası tərəfindən təcavüzə məruz qalmış və iki respublika arasındakı hərbi toqquşma nəticəsində torpaqlarının 20 faizini itirmişdir. Üstəgəl 1 milyona yaxın qaçqının yurd, ocaq həsrəti, ərinə, oğlunu itirən minlərlə ananın, sinəsinə qardaş dağı çəkilmiş neçə-neçə qız-gəlinin nisgili, qübarı. Əgər biz “Müharibə mövzusunda yaxşı əsər yaratmaq üçün vaxt lazımdır” tezisini qeyd-şərtsiz qəbul etsəydik, onda kino ustalarımızdan Qarabağ müharibəsi mövzusunda sənədli, yaxud bədii ekran əsərləri gözləmək istəyimizdə tamamilə haqsız olardıq. Lakin sevindirici haldır ki, Azərbaycanın ayrı-ayrı kino ustaları vaxtdan möhlət istəməmiş, böyük Zəfərimizə qədər Qarabağ müharibəsi mövzusunda əsərlər yaratmışlar. Bu mövzuda bir neçə tammetrajlı film də çəkilmişdir. Lakin bizim fikrimizcə onların arasında mərhum rejissor Ç. Mirzəyevin çəkdiyi “Fəryad” filmi öz ideya-məzmun görə hələlik daha çox seçilir.

Filmdə reallıq ermənilərə əsir düşmüş İsmayıl adlı bir azərbaycanlı döyüşçünün hissləri, duyğuları prizmasından göstərilir. Erməni cəlladları İsmayıl olmanın işgəncələr verirlər, onu rezin dəyənəklə döyür, təpiklə harasına gəldi vururlar. Amma İsmayıl üçün bütün bu fiziki işgəncələrə dözmək, ermənilər tərəfindən təhqir edilib sonra da işgəncə ilə öldürülən qızın cəsədinə

baxmaqdan, alov içərisində tək, köməksiz qalan erməni uşağının qışqırtısına tab gətirməkdən, “Müzəffər ordumuz Xocalını (sonra Şuşanı, Laçını – Ə. H) alıb” müjdəsinə şadlıq edən ermənilərin araq içməsinə, tost deməsinə tamaşa etməkdən qat-qat asandır. Budur, başı ülgüclə qırılmış erməni zabiti əlində oyuncaq tüfəng tutmuş 4-5 yaşlı uşağı qucağına alıb yaralı azərbaycanlı döyüşçünü göstərərək deyir: “Bax, bunu görürsənmi, o sənin düşmənidir. Onu məhv etmək lazımdır ki, gələcəkdə səni öldürməsin”. Və azərbaycanlı döyüşçünün gözlərində bir gilə yaş parlayır. Bu bir gilə yaş sonradan hönkürtüyə dönəcək, yaralı bir qəlbın fəryadına çevriləcək və tamaşaçı istər-istəməz M. Cəlilin məşhur “Kamança” pyesinin qəhrəmanını xatırlayacaq: erməni Baxşı, Qəhrəman yüzbaşının əsiridir, amma nakam dostlarının intiqamını almaq ehtirası ilə alışıb-yanan Qəhrəman yüzbaşı ermənini öldürə bilmir, onun çaldığı “Rast”ı, “Segah”ı eşidən kimi kövrəlir, karıxır. Qəhrəman yüzbaşının intiqam duyğusu, düşməne amansızlığı ilə haradasa ziddiyyət təşkil edən zəifliyi, gücsüzlüyü İsmayıl Hüseynovun şəxsində yeni tarixi şəraitdə bir daha təzahür edir, onların ikisi də ulu bir xalqın mənəvi böyüklüyündən irəli gələn çarəsizliyin faciəvi məqamlarını yaşayır. Əlbəttə, burada söhbət qorxaqlığın, qətiyyətsizliyin nəticəsi olan naqislikdən yox, qəhrəmanlığa, mənəvi ucalığa yaraşan keyfiyyətlərdən gedir. Təbii ki, İsmayıl alovlanan evdə tək-tənha qalan köməksiz erməni uşağının əzablarına, göz yaşlarına qıya bilməzdi. M.Cəlil qəhrəmanını kamançanın səsi ilə sınağa çəkmişdi, “Fəryad” filminin müəllifləri isə köməksiz bir körpənin göz yaşları ilə. Və hər iki qəhrəman bu sınaqdan öz ulu əcdadlarına xas olan ləyaqətlə çıxır. İsmayıl da Qəhrəman yüzbaşı kimi öz mənəviyyatının ucalığından yığılır.

“Əsgər nifrət etməsə döyüşə bilməz. Ancaq əsgər mütləq düşməne, onun əsgərinə nifrət etməlidir, bütöv xalqa yox. Düşmənin əsgərinin təmsil elədiyi xalqın qocalarını, uşaqlarını, qadınlarını qırmaq bizim xalqa, onun mənəviyyatına yaraşan iş deyil. Biz bu yolla getsək ermənilərin gününə düşə bilərik. Bu isə millət üçün faciədir” ( Hüseynov, 1998). Yazıçı Anarın sözləridir. Ayrı bir münasibətlə deyib və bu sözləri yada salanda bir daha inanırsan ki, dünya nifrət, kin üzərində yox, məhəbbət üzərində qərar tutub. Nə qədər ki, Qəhrəman yüzbaşılar, İsmayılar var – dünyanın xilasına, insanlığın nicatına ümid etməyə dəyər. Qəhrəman yüzbaşılar, İsmayılar olmasaydı dünya qan dənizində boğulardı. Amma İsmayılın aqibəti həm də Səhl Sumbatın əli tutulan Babəkin, Keçəl Həmzənin “hüzüründə” qubarlanan Koroğlunun, kürəyindən güllə dəyən Qaçaq Nəbinin aqibətidir. İsmayılın köksündən qopan fəryad yüz illər bundan əvvəl də eşidilib, yüz illər bundan sonra da ediləcək. Nə qədər ki, dünyada qələbə çala-çala məğlub olmaq, məğlub ola-ola qalib gəlmək ehtimalı var – bu fəryad qulaqlarda əks-səda verəcək. Bu fəryad insan

fəryadıdır. Və nəhayət, yuxarıda göstərilən tarixi və bədii təcrübə elə indinin özündə də aktual səsələnən “qalib gələnin cahanda kamal” sualına cavab ətrafında düşünərkən praktiki əhəmiyyət daşıyan aşağıdakı qənaətlərə gəlməyə xeyli material verir.

### **Nəticə**

Qəhrəmanlıq–igidlik,müstəsna qoçaqlıq, rəşadət, cəsurluq deməkdir (Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti, 2006). Qəhrəmanlıq, mərdlik – Vətənə məhəbbət kimi ülvı hiss və duyğulardan güc alır, lakin belə yenilməz daxili enerji daşıyan, seçilmiş şəxslərin eyni dərəcədə enerjiyə malik şərlə, xəyanətlə üzləşməsi ehtimalı həmişə gündəlikdədir. Xəyanət qara kabus kimi həmişə qəhrəmanlığın başı üstündə fırlanır. (Babəkin, Qazan xanın, Beyrəyin taleyi). Xəyanətin qurbanına çevrilmək üçün ali duyğulara inamın aludəçilik həddinə çatmasına imkan verilməməli, şərin mövcudluğu faktı, onun gücü qəbul olunmalıdır. Mərdlik, kişilik etiketinə yalnız açıq, mərdanə mübarizə aparmaq mədəniyyətinə yiyələnmiş rəqiblə münasibətdə riayət etmək məqbuldur. Xəbis, xain düşməyə aman vermək, onu bağışlamaq həmişə faciəli nəticələr doğurur (Byerəyin, Turalın taleyi). Əməlləri xəyanətdən, rəzalətdən yoxrulanlarla layiq olmadıqları dildə - insanın dilində danışmaq – ilana insan sancmağın pis şey olması barədə moizə oxumaq kimi bir şeydir. Qəhrəmanlıq fəlsəfəsini dərk etməyənlərə aman verilməməlidir. Onların üzərinə yalnız qəhrəman kimi, cəngavər kimi yerimək lazımdır!

### **Mənbə**

*Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti.* (2006). Şərq-Qərb.

Hüseynov, Ə. (1998). *Kino: yuxudan reallığa.* Hərbi nəşriyyat.

Nərimanoğlu, M. (2010, 3 Ağustos). *Uzaq sahillərdə.* Azərbaycan qəzeti.

Gəncosmanoğlu, N. Y. (1975, 8 iyul). *Dədə Qorqud.* Yeni düşüncə qəzeti.